

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA SECULARIZARE ȘI ANTICLERICALISM IV/1. ROMANUL *MĂNĂȘTIREA DIN PARMA* DE STENDHAL

OVIDIU HOREA POP*

ABSTRACT. *Considerations on Secularization and Anticlericalism IV/1. The Novel the Charterhouse of Parma by Stendhal.* Henri-Marie Beyle, Stendhal's real name, would not have published anything if the Empire had not fallen, the writer being closely related to Napoleon. For this reason, Stendhal comes to literature so late and somewhat by accident, writing essays on painting and music in 1817 with his first book *Rome, Naples and Florence*. We find here impressions about Italian society, written at the beginning of a seven-year stay in Italy, in Milan. His critical reflections will continue in the *Promenades dans Rome*, in 1829 and in the *Memoirs of a Tourist*, in 1838. They would have continued in posthumous volumes as intimate notes, memories, diaries and would have remained in manuscript if, at the age of forty-four, Stendhal had not discovered himself by chance, a novelist.

Keywords: *anticlericalism, secularization, Restoration in Italian Duchies, Stendhal, The Charterhouse of Parma*

1. Introducere

Romanul lui Stendhal, *Mănăstirea din Parma*, apărut în două volume, în aprilie 1839, ne prezintă cariera tânărului Fabricio del Dongo, preot fără vocație, implicat în diferite aventuri amoroase. Cartea a apărut la Paris și a reprezentat creația de apogeu a autorului francez.

În ea ni se descrie viața aristocratului Fabricio del Dongo, care, adorat de mătușa sa Gina Sanseverina și sub protecția primului ministru al ducatului de

* Conf. univ. dr., Universitatea *Babeș-Bolyai* Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea; ovidiu.pop@ubbcluj.ro.

Parma, contele Mosca della Rovere, urcă de tânăr treptele carierei ecleziastice, pentru ca apoi să fie înțemnițat din cauza unui omor în legitimă apărare săvârșit ca urmare a unei aventuri galante. Închis în închisoarea fortăreață a Parmei, se îndrăgostește de fiica comandantului temniței, Clelia Conti, iar după ce evadează spectaculos, devine amantul acesteia. La moartea Cleliei, Fabricio abandonează toate onorurile și bunurile și se retrage în mănăstire, unde moare foarte curând. Rapid se va stinge și ducesa Sanseverina. Povestea este de dragoste, însă cuprinde și aventură și intrigi de curte. La Curte avem două tabere: a liberalilor și a conservatorilor. Prin urmare, romanul este în același timp și unul cu un puternic caracter politic. Fabricio este denunțat poliției austriece pentru escapada din Franța și de la Waterloo. Principele Parmei, Ernest Ranucio al IV-lea, deși se dorește imitator al regelui Franței, Ludovic al XIV-lea, nu poate scăpa de ridicolul nopților cu spaime nocturne și complotiști ascunși sub paturi și în dulapuri.

Chiar dacă opera lui Stendhal a avut parte de cercetători pasionați, care au sondat munca scriitoricească a autorului, ea nu s-a bucurat de evidențierea caracterului său anticlerical. Se spune că opera autorului constituie o unitate desăvârșită, care se manifestă în părțile sale componente, reflectând în parte întreaga personalitate a autorului; pe scurt *Stendhal e întreg în fiecare operă a sa*¹. Astfel romanul „Roșu și Negru”, apărut în 1830, trasează cadrul complex al Restaurației franceze, iar „Mănăstirea din Parma” ne descrie Restaurația din ducatele italienești, aflate sub influența Curții vieneze și a politicii acesteia.

Romanul reprezintă ultima mare lucrare a autorului, iar principalii protagoniști sunt contemporanii săi. De exemplu ducesa Sanseverina este născută în 1783, anul nașterii lui Stendhal, iar Fabricio del Dongo este născut în 1798 (el moare în anul 1830).

Stendhal a scris pagini foarte frumoase despre Roma² și a fost toată viața îndrăgostit de Italia; prin urmare nu poate fi considerat un anticlerical tipic. El se situează, însă, departe de Biserică, pe care o privește cu dispreț. Vorbind despre preoți în *Jurnalul* său, notează: *ceux qui avaient la meilleure avaient l'air stupide*. Cărțile sale, au fost citite de milioane de cititori, care au contribuit la răspândirea imaginii, larg împărtășite în secolul al XIX-lea, despre o Biserică ipocrită, care confundă politica cu religia și care se folosește de religie pentru a dobândi putere, bogății și plăceri.

¹ Popescu, R., *Prefață*, p. XXV, în vol. Stendhal, *Mănăstirea din Parma*, I, Editura Minerva, 1970.

² Exemplificăm cu lucrarea *Plimbările prin Roma*, apărută în 1829.

2. Anticlericalismul romanului

De la primele pagini ale romanului vedem cum se confruntă vechile idei, care îi ținuseră cufundați în beznă pe milanezi, din cauza despotismului lui Carol al V - lea și Filip al II - lea. Unii dintre ei se regăsesc scăldați în lumină odată cu apariția *Enciclopediei* și a lui Voltaire. Ei sunt puși în opoziție cu călugării ce predicau poporului milanez că a învăța carte este o strădanie de prisos, fiind necesar doar să-ți plătești darea către preot, și să-ți faci spovedania, pentru a-ți asigura un loc de cinste în rai³. Fabricio del Dongo privește cu simpatie ocuparea de către armatele franceze, de sub comanda generalului Bonaparte, a nordului Italiei și descrie evenimentele la patruzeci de ani de la petrecerea lor. El arată că stabilirea unei contribuții financiare pentru susținerea efortului de război a armatei franceze a generat, între preoți și nobili, o vie nemulțumire. Menționează, de asemenea, că predicile clerului în biserici erau vehemente împotriva francezilor⁴. Veselia, tinerețea, nepăsarea dădeau un răspuns hazliu predicilor turbate ale călugărilor, care de șase luni vesteau, din înaltul sfântului amvon, că francezii erau niște căpcăuni.

Copilul Fabricio a fost trimis la școală la colegiul iezuiților din Milano. La vârsta primei cuminecări a primit îngăduința să fie scos de mama sa, respectiv de marchiză, din când în când din școală. Ea a constatat că fiul ei abia știa să scrie. Iezuiții se bucurau de simpatia protectoare a Viceregelui, Prințul Eugen, dar erau respinși din Italia de legile regatului. În aceste condiții, superiorul colegiului a înțeles foloasele pe care le-ar putea avea de pe urma prieteniei cu o femeie atotputernică la Curte. Astfel, contesa a făgăduit protecția sa conducătorului institutului, dacă nepotul său va obține premii la învățătură la sfârșitul anului școlar. Marchiza, mama copilului a rămas mirată când a observat că Fabricio a luat în serios cele legate de religie, deprinse la iezuiți.

Marchizul del Dongo, fratele ducesei Sanseverina și tatăl lui Fabricio, ne este prezentat ca nutrinde o ură neîmpăcată împotriva a tot ceea ce tindea spre luminarea minții: ideile, spunea el, au dus Italia de râpă. Totuși el încerca să împace sila pentru învățătură cu dorința de a-și vedea fiul desăvârșindu-și studiile începute foarte strălucit la iezuiți. Refuză, însă, să se integreze în societatea rezultată în urma ocupației franceze și se retrage la Grianta, locul de obârșie al familiei del Dongo, și

³ Stendhal, *Mănăstirea din Parma*, I. pp. 8-9.

⁴ Ibidem, I, p. 10.

timp de paisprezece ani rămâne la țară. După căderea lui Napoleon se întorc austrieicii, iar marchizul este chemat să ocupe un loc de frunte în administrația regatului lombardo-venețian. N-a rezistat pe funcție, deoarece n-a înțeles politica monarhiei habsburgice. Pentru el, toți funcționarii și miniștrii erau iacobini; atitudinea marchizului revolta slujbașii și împiedica bunul mers al treburilor: frazele lui ultramonarhice întăreau populațiile pe care austrieicii le voiau scufundate în somn și nepăsare⁵. La Milano s-a pus la cale asasinarea contelui Prina, fost ministru pe timpul ocupației franceze. atentatul a avut loc în fața bisericii San Giovanni, iar preotul paroh a refuzat să deschidă ușa bisericii, pentru a-i acorda adăpost. Marchizul a obținut pentru acel preot înaintarea în grad.

În privința primelor cunoștințe de latină, Fabricio le ia de la abatele Blanes, preotul din Grinta, locul de baștină al familiei del Dongo. Abatele nu știa de fapt latina: cunoștințele sale se rezumau la rostirea pe dinafară a rugăciunilor și de aceea înțelesul lor de abia putea fi explicat credincioșilor. Copiii, când plecau să fure pește, rosteau *Ave Maria*, și se nutreau cu încrederea în semnele prevestitoare de viitor. Țăranii se temeau de abate și se fereau să fure, din cauza șederilor sale prelungite în turnul clopotniței. Preoții din parohiile învecinate nu puteau să-l suporte pe abate, datorită influenței pe care o avea asupra credincioșilor. Marchizul del Dongo îl disprețuia pe abate deoarece considera că își permitea să gândească prea mult. În schimb Fabricio ținea mult la abate, iar acesta îl lăsa să urce în clopotnița bisericii, fiind convins de nevinovăția lui, exprimată adesea prin cuvintele: *Dacă n-ai să te faci fățarnic, poate ai să ajungi om*⁶.

Înfrânt de Marea Coaliție, la începutul lunii aprilie 1814, Napoleon abdică și se retrage în insula Elba, aliații recunoscându-i suveranitatea asupra acestui mic teritoriu. După aproape un an se hotărăște să-și recupereze tronul și debarcă în Franța. La aflarea acestei vești, Fabricio decide să se deplaseze la Paris și să se pună la dispoziția împăratului. Argumentele sale, expuse mătușii Sanseverina, sunt luate din poezia lui Vincenzo Monti:

Mă voi duce să închin acestui mare om un lucru neînsemnat, dar singurul pe care i-l pot închina: ajutorul slabului meu braț. Căci el a vrut să ne dea o țară...Am întrezărit, ridicându-se din mocirla în care germanii

⁵ Ibidem, I, p. 30.

⁶ Ibidem, I, p. 27.

o țin scufundată, icoana măreață a Italiei: întindea brațele-i strivite și pe jumătate împovărate încă de lanțuri, către regele și eliberatorul ei. Dar eu mi-am zis, fiu încă necunoscut al acestei nefericite mame, eu voi pleca și mă voi duce să mor sau să înving împreună cu acest om ales de soartă și care a vrut să ne spele de disprețul ce ni-l aruncă în față chiar și cei mai robi și mai josnici dintre locuitorii Europei⁷.

Stendhal ni-l prezintă pe Fabricio rătăcind câteva luni prin Franța și Belgia, participând chiar la bătălia de la Waterloo. După pierderea bătăliei de către Napoleon, Fabricio se întoarce în Franța, iar la recomandările mătușii, se apropie de Elveția și Italia. Descoperind că propriul frate l-a denunțat autorităților austriece, că i-a propus lui Napoleon o vastă conspirație în fostul regat al Italiei. Din acest motiv trebuie să se refugieze în Piemont, în apropierea Novarei, la Romagnano, iar ducesa Sanseverina, mătușa sa, și marchiza del Dongo, mama sa, vor folosi relațiile personale în vederea exonerării lui Fabricio de această acuzație. Vor apela la canonicul Borda, un ecleziastic milanez, cunoscut al șefului poliției austriece de la Milano, dar și fost admirator al ducesei Sanseverina. Acesta i-a indicat lui Fabricio atitudinea pe care să o aibă în exil:

- 1 – să se ducă în fiecare zi la biserică și să-și ia drept duhovnic un om inteligent, devotat cauzei monarhiei, căruia să nu-i mărturisească la spovedanie decât gândurile cele mai nevinovate;
- 2 – să nu se aibă bine cu nici un om prea deștept, iar dacă avea să vină vorba despre revoluție să nu vorbească altfel decât cu silă și groază, ca despre un lucru cu desăvârșire interzis;
- 3 – să nu se arate niciodată la cafenea, să nu citească alte gazete decât cele oficiale din Turino și Milano; în general, să pară fără tragere de inimă față de citit, să nu citească de loc și mai ales nimic care să fi fost tipărit după 1720, cu excepția romanelor lui Walter Scott;
- 4 – va trebui neapărat să facă fățiș curte vreunei doamne frumoase din nobilimea de prin partea locului și aparținând, bineînțeles, clasei nobile, pentru a dovedi cum că nu are firea ursuză și cârtitoare a unui viitor conspirator⁸.

Recomandările canonicului Borda ajunseră la Fabricio prin două scrisori expediate de mamă și mătușă. Chiar fără aceste recomandări, el nu era dispus să

⁷ Ibidem, I, p. 42.

⁸ Ibidem, I, p. 124.

conspire: iubea nobilimea, iar burghezia o găsea caraghioasă. În colegiu a citit opuri ticluite de iezuiți, iar de la plecarea din colegiu n-a mai deschis vreo carte. Și-a ales o iubită dintr-o familie nobilă și reacționară, iar drept duhovnic, un tânăr preot intrigant care tindea să ajungă episcop.

Pe când Fabricio se găsea în Franța, ducesa l-a întâlnit la teatrul Scala din Milano pe contele Mosca della Rovere Sorezana, ministrul de Război, Poliție și Finanțe al Parmei, omul prințului Ernest al IV-lea. Aceștia au hotărât să-și organizeze viața la Parma, trăind după principiile din epoca Restaurației, grupați în liberali și conservatori. Se trăia aici după un formalism exagerat. Prințul Ernest al IV-lea căuta să copieze privirea semeață și vorbirea aleasă a Regelui Soare și să se rezeme de masă în așa fel, încât să semene cu Iosif al II-lea. Suveranul Parmei îmbrăca un frac la modă, proaspăt sosit de la Paris. El primea lunar de la Paris un frac, o redingotă și o pălărie. Semăna cu Iosif al II-lea, așa cum era reprezentat în tablouri. Generalul Fabio Conti de la Curte îl imita în atitudini pe Frederic cel Mare; căuta să se poarte cu bunăvoința generalului Lafayette, doar din considerația că și el este șeful partidului liberal de la Curtea din Parma. Prințesa Clara-Paolina a Parmei, soția lui Ernest al IV-lea, avea o existență foarte tristă și își petrecea timpul în societatea arhiepiscopului Parmei, Landriani. Acesta era mai sfios decât prințesa și nu reușea să rupă tăcerea și să-i vorbească.

La o mică distanță de Parma fusese clădită o faimoasă fortăreață, vizibilă din depărtări, inspirată după modelul mausoleului lui Hadrian de la Roma. A fost clădită de Farnese, nepotul papei Paul al III-lea, la începutul secolului al XVI-lea.

Contele Mosca și ducesa Sanseverina au considerat oportun să se gândească și la organizarea carierei și vieții lui Fabricio. Contele Mosca a reamintit că au fost la Parma trei arhiepiscopi din familia del Dongo. De aceea el propune ca Fabricio să îmbrace haina ecleziastică și să se distingă prin virtuțile cele mai înalte, pentru ca mai apoi să fie făcut episcop și arhiepiscop la Parma. La o primă audiție propunerea aceasta i-a displicut ducesei, ea opinând pentru nepotul ei cariera de ofițer. În mentalitatea epocii un tânăr nobil nu putea opta pentru cariera de medic sau de avocat, deși se trăia în epoca avocaților. Argumentarea este foarte interesantă: *Să nu-ți închipui, îi spuse iar contele, că așa avea pretenția să fac din Fabricio un fel de preot model, cum sunt atâția în jurul nostru: câtuși de puțin. Este, înainte de toate, un mare senior și dacă va crede de cuviință, va putea rămâne cu desăvârșire incult, fără ca asta să-l împiedice să ajungă episcop sau arhiepiscop, în cazul că principele*

*continuă să mă socotească drept un om de folos*⁹. Propunerea a fost prezentată de către Sanseverina, dar Fabricio a primit-o cu mâhnire, deoarece el a sperat că, o dată uitată povestea de la Waterloo, va sfârși prin a îmbrăca haina militară. Apoi se gândi că ar putea pleca în America, să se facă cetățean și soldat republican. Ducesa obiecta puternic că și aici s-ar putea scufunda într-o viață de cafeenea, dar fără eleganță, fără muzică, fără dragoste și cu atenție pentru cultul zeului dolar. Sanseverina continua:

*Nu e câtuși de puțin vorba să fii un biet preot cu purtări mai mult sau mai puțin exemplare și virtuozitate, ca abatele Blanès, de pildă. Amintește-ți de unchiul tău, care au fost arhiepiscopii Parmei: recitește însemnările în legătură cu viața lor, din suplimentul la genealogia familiei. Un om cu numele tău trebuie să fie, mai înainte de toate, un mare senior, nobil, generos, apărător al dreptății, merit de la început să se afle în fruntea cinului său religios...și nesăvârșind, în toată viața lui, decât o singură ticăloșie, dar care să-i fie de mare folos*¹⁰

În ciuda durerii cauzate de faptul că praful urma să se aleagă de iluziile sale, Fabricio a ales să meargă trei ani la Academia Ecleziastică de la Neapole, mai ales că în exilul său a descoperit că este incult: nu știe nici latinește și nici măcar să scrie ca lumea. *Dar, cum deocamdată ai primit să îmbraci ciorapi violeți, contele, care cunoaște bine Italia de azi, m-a însărcinat să-ți dau un sfat: crede sau nu ceea ce ți se spune, dar pentru nimic în lume nu face vreo obiecție. Închipește-ți, de pildă, că ai învățat să joci whist; ți-ar trece prin minte să faci obiecțiuni asupra regulilor de joc ale whist-ului? I-am spus contelui că ești credincios și s-a bucurat mult: e un lucru foarte trebuincios, atât în lumea noastră, cât și pe lumea cealaltă. Dar, dacă crezi, să nu cumva să faci prostia de a vorbi cu neplăcere despre Voltaire, Diderot, Raynal și de toți acei zevzeci de francezi, precursori ai celor două camere. Numele lor să fie cât mai rar pe buzele tale, iar dacă vreodată va fi totuși nevoie, vorbește despre ei cu o ironie stăpânită: sunt oameni ale căror păreri au fost de mult combătute și ale căror atacuri nu mai au niciun fel de însemnătate. Crede și tu orbește tot ce ți se va spune la Academie. Gândește-te că sunt unii care vor ține seama de cele mai mărunte observații pe care le vor face; ți se va ierta vreo mică aventură galantă, dacă va fi*

⁹ Ibidem, I, p. 163.

¹⁰ Ibidem, I, p. 165.

dusă la bun sfârșit, dar nicio singură îndoială: iar cu vârsta, scad aventurile și cresc îndoielile. Urmează aceleași principii și în fața duhovnicului. Vei căpăta o scrisoare de recomandare către un episcop factotum al cardinalului arhiepiscop al Neapolului: lui și numai lui să-i mărturisești isprava ta din Franța și prezența ta, la 18 iunie, în împrejurimile Waterloo-ului... Cea de-a doua povată pe care contele ți-o trimite este următoarea: dacă în timpul unei convorbiri îți trece prin cap vreun argument scilicet prin inteligența lui, vreo replică zdrobitoare, în stare să schimbe cursul discuției, nu te lăsa pradă ispitei de a străluci, și taci: oamenii pătrunzători îți vor citi în ochi scăpătarea de duh. Vei avea tot timpul să ai spirit, când vei fi episcop¹¹. Fabricio a fost deci convins să plece la studii teologice la Academia Ecleziastică de la Neapole, unde va petrece următorii patru ani.

La reîntoarcerea sa în Parma a fost primit aproape imediat de suveran la două ceasuri de la sosire. Principele era convins că, pentru acest tânăr, i se vor cere numeroase favoruri. De aceea a dorit să-l prindă în cuvinte, capcana constituind-o politica iacobină. La întrebarea principelui dacă poporul din Neapole este fericit, a răspuns că n-a îngăduit poporului de rând să vorbească, în afară de munca pentru care sunt plătiți. Mai apoi, principele a început să-i vorbească de marile principii ale societății și guvernării. Fabricio a exprimat faptul că tot ce s-a făcut de la moartea lui Ludovic al XIV-lea, adică de la 1715 încoace, este o crimă și o prostie. *Cel mai de seamă țel dat omului pe pământ este mântuirea lui, nu pot fi două feluri de a vedea în această privință, iar fericirea asta trebuie să dăinuiască în vecii vecilor. Cuvintele libertate, dreptate, fericire a celor mulți sunt infame și criminale; ele dau cugetelor deprinderea de a discuta și de a se îndoii. Camera Deputaților n-are încredere în ceea ce oamenii numesc minister. Iar această fatală deprindere a neîncrederei, o dată intrată în suflet, slăbiciunea omenească o aplică la tot, iar omul ajunge să se îndoiască de Biblie, de rânduielile bisericii, de tradiție și așa mai departe; din clipa aceea e pierdut. Chiar dacă această neîncredere față de autoritatea prinților unși de Dumnezeu ar da omului – ceea ce e groaznic de fals și criminal de admis – cei douăzeci sau treizeci de ani din fericirea pe care fiecare dintre noi are dreptul să-i pretindă în viață, ce înseamnă oare o jumătate de secol, sau chiar un secol întreg, față de o veșnicie de chinuri?*¹² Pentru Fabricio, pofta de libertate, moda și cultul fericirii celor mulți, pe care le îndrăgea veacul al XIX-lea, nu erau decât o erezie, care avea să

¹¹ Ibidem, I, pp. 167-168.

¹² Ibidem, I, p. 184.

treacă cum trecuseră și altele, dar numai după ce va fi omorât o mulțime de suflete, așa cum ciuma, când se abate pe undeva, omoară sumedenie de trupuri¹³.

După vizita făcută suveranului a urmat o alta făcută arhiepiscopului. Ducesa Sanseverina l-a sfătuit să meargă pe jos, să aștepte în anticameră, adică să fie apostolic. Arhiepiscopul Landriani, fiind un om cu origini mic-burgheze, deși era de o inteligență superioară și un învățat de primă mână, avea totuși o slăbiciune: vrea să fie iubit. Lucrul acesta, din partea unui tânăr de viță nobilă, îl va face îndrăgit. El reprezintă un om născut în genunchi în fața nobilimii. Dintr-o neînțelegere, Fabricio a trebuit să facă anticameră la monseniorul Landriani, lucru ce a provocat plângerile lui și evidențiind complexul de inferioritate.

Prezența lui Fabricio la Parma, la Sanseverina, a determinat gelozia contelui Mosca. De aceea el a mers până acolo cu gândul răzbunării, încât a plănuit să-l omoare și apoi să se sinucidă. A chestionat-o în legătură cu raportul dintre Fabricio și ducesa și pe camerista acesteia: răspunsul l-a făcut să creadă ce i s-a spus, și s-a simțit mai puțin nefericit. Concomitent și Fabricio și-a pierdut voioșia și buna dispoziție, deoarece conștientiza că situația în care se află ar fi de neîndurat. El se găsește în imposibilitatea de a iubi cu adevărat, iar soluția ar putea veni de la o aventură cu vreo fată de rând din Parma. Dar soluția aceasta putea să-i compromită viitorul. Pe de altă parte prietenia cu ducesa și protecția ei îi crea o situație plăcută la curtea Parmei, întrucât intrigile complicate de aici îi erau tălmăcite de Sanseverina. Acestea îl distrau mult pe Fabricio. Totuși el se temea că în fiecare clipă trăsnetul putea să-i cadă în cap. Ea și-ar putea închipui că ar putea găsi în el un iubit, cerându-i astfel înflăcărare, patimă nebună, în timp ce el nu putea să ofere decât o prietenie caldă, fără dragoste. Prin urmare era stăpânit de spaima de a se certa cu ducesa din pricina aceasta.

La nici o lună de la sosirea la curte, preocupat de gândurile de mai înainte, Fabricio a pus ochii pe o tânără actriță de la teatrul din Parma. Apropierea de aceasta va relaxa raportul acestuia cu contele Mosca, dar va stârni reacția violentă a șefului trupei teatrale, Giletti. În compania ducesei Sanseverina și a contelui Mosca, tema principală a discuțiilor rămânea în continuare numirea lui Fabricio ca episcop. Mosca era conștient că Fabricio nu poate fi numit din capul locului arhiepiscop de Parma și de aceea se preocupa de politica pe care ar urma să o facă după ce va fi

¹³ Ibidem, I. p. 186.

numit în fruntea unei episcopii¹⁴. Apoi urmează declarația conform căreia simplitatea evanghelică a lui Fabricio a câștigat inima arhiepiscopului Landriani. Dinamica numirii era cunoscută și dezvăluită de Mosca:

Într-una din zilele acestea, te vom face mare vicar și, ceea ce dă un anume farmec acestei glume, este că cei trei mari vicari actuali, oameni de merit, sânguincioși, și dintre care cel puțin doi, cred eu, erau mari vicari încă înainte de a te fi născut, vor cere, printr-o frumoasă scrisoare adresată arhiepiscopului lor, ca domnia ta să fii în fruntea lor. Aceste cinstite fețe se întemeiază în primul rând pe virtuțile dumitale și în al doilea rând pe faptul că ești strănepotul vestitului arhiepiscop Ascanio del Dongo¹⁵. Aflăm și maniera prin care erau sensibilizați protagoniștii. Este adevărat că lipseau criteriile concrete de promovare și de apreciere în domeniul ecleziastic, dar și implicarea elementului laic: când am aflat de stima pe care ți-o poartă, am avansat pe loc, în grad de căpitan, pe nepotul celui mai vârstnic dintre ei¹⁶.

Fabricio s-a dus la palatul arhiepiscopal să amintească monseniorului Landriani despre nunta surorii sale. S-a purtat simplu și modest; avea un fel de a fi pe care și-l însușise cu nespusă ușurință, și făcea eforturi ca să-și dea aere de mare senior. Superficialitatea lui Fabricio se manifesta în faptul că, în timp ce-l asculta pe arhiepiscop depănându-și poveștile cam lungi, se gândea aiurea, iar Landriani era mulțumit de adâncă luare-aminte cu care tânărul del Dongo părea să-l asculte.

Mosca a venit în vizită la ducesa Sanseverina și a adus vești importante pentru Fabricio. Landriani a fost în audiență la principele Parmei. Ulterior principele a povestit contelui Mosca subiectul discursului ținut de arhiepiscop. În concluzie Landriani a explicat alteței sale importanța, pentru biserica din Parma, ca Fabricio del Dongo să fie numit prim-vicar general și apoi, îndată ce va împlini vârsta de douăzeci și patru de ani, adjunctul său cu drept de succesiune. În acest moment contele Mosca își exprimă temerea că lucrurile merg prea repede, iar principele îl acuză că de fapt aceasta ar fi efectul urzelilor sale. Negând implicarea, a solicitat

¹⁴ Ibidem, I, p. 239.

¹⁵ Ibidem, I, p. 242.

¹⁶ Ibidem, I, p. 242.

totuși o mică episcopie; dar suveranul a precizat că acest lucru îl privește pe el și pe arhiepiscop. Landriani a prezentat un raport, la capătul căruia a făcut o propunere oficială. Principele a răspuns că Fabricio, adică candidatul, este prea tânăr și prea nou la curtea din Parma. ...*Aș avea aproape aerul că mă achit de cine știe ce datorie față de împărat, oferind perspectiva unei atât de înalte demnități fiului unui mare ofițer al regatului său lombardo-venețian. Arhiepiscopul a ținut să mă convingă cum că nimeni nu intervenise niciodată în favoarea protejatului său. Auzi, ce prostie, să-mi spună asta tocmai mie: am fost chiar mirat s-o aud din partea unui om atât de inteligent, dar Landriani e întotdeauna descumpănit când stă de vorbă cu mine, iar astă-seară a fost mai tulburat ca niciodată, ceea ce m-a făcut să înțeleg că dorea din răspuțeri ca propunerea lui să fie primită. I-am răspuns că știam mai bine decât el că nu se făcuseră intervenții în favoarea lui del Dongo, că nimeni la curtea mea nu-i neagă destoinicia, că nu are o faimă prea proastă, dar că mă tem că e o fire cam entuziastă, și mi-am jurat să nu înalț niciodată în funcții însemnate nebuni de felul lui, din partea cărora un prinț se poate aștepta la orice*¹⁷. Principele a continuat să-i explice contelui Mosca insistența plictisitoare a arhiepiscopului bazată pe entuziasmul tânărului pus în slujba Bisericii. Ca argument final aduce la cunoștință cazul papei Pius al VII-lea¹⁸. Este foarte surprinzător cum superioritatea papei s-a verificat atât de rapid, iar autorul nostru poate să menționeze în roman calitățile omului Bisericii: *Monsenior, i-am spus eu, Pius al VII-lea a fost un papă mare și un mare sfânt: dintre toți suveranii, singur el s-a încumetat să spuie nu tiranului care voia Europa la picioarele sale! Precum se vede, era în stare de entuziasm, ceea ce l-a și făcut, pe vremea când era episcop de Imola, să scrie acea faimoasă pastorală a cetățeanului cardinal Chiaramonti, în favoarea Republicii Cisalpine. Bietul meu arhiepiscop a rămas uluit și, ca să-l uluiesc și mai tare, i-am spus cât se poate de serios: Cu bine, monsenior, îmi trebuie un răgaz de douăzeci și patru de ore ca să cuget la propunerea dumitale*¹⁹. Suveranul i-a cerut contelui Mosca să redacteze un

¹⁷ Ibidem, I, pp. 248-249.

¹⁸ Papa Pius al VII-lea a fost episcop de Imola, înainte de a deveni papă. Armatele franceze republicane i-au învins pe austro-plemonezi, iar generalul Bonaparte a impus Peninsulei italiene condițiile sale. În politica italiană nu s-a sprijinit pe iacobinii italieni, ci pe elementele moderate. Această politică a găsit sprijin la anumite grupuri de catolici, preocupați de răspândirea Evangheliei și a principiilor democratice. Pe această direcție trebuie situată faimoasa omilie a cetățeanului cardinal Chiaramonti, când insistă "Siate buoni cristiani e sarete buoni democratici", Mezzadri L., *La Chiesa e la rivoluzione francese*, Edizioni Paoline, 1989, p. 144.

¹⁹ Ibidem, I, pp. 249-250.

bilet de încuviințare pentru arhiepiscop cu privire la numirea lui Fabricio. La vederea acestui bilețel ducea se întreabă de unde această slăbiciune față de acesta. Conte Mosca aduce drept argument punctul de vedere al marelui vicar ce argumenta în felul următor că *Landriani pornește de la acest principiu sigur: titularul este superior adjunctului și nu-și încapă în piele de bucurie de a avea sub ordinele sale un del Dongo și de a-l fi îndatorat... Landriani nutrește de zece ani o ură statornică față de episcopul de Piacenza, care pretinde sus și tare că vrea să-i urmeze în jilțul Parmei și care, pe deasupra, mai e și fecior de morar. De altfel, în scopul acestei viitoare succesiuni, episcopul de Piacenza a și intrat în legături foarte strânse cu marchiza Raversi, ceea ce-l face pe arhiepiscop să se teamă pentru scumpul său plan, anume acela de a avea în statul său major un del Dongo, căruia să-i poată porunci*²⁰.

După aceste discuții, Fabricio se deplasează în vecinătatea Parmei, la Sanguigna, pentru a supraveghea săpăturile arheologice conduse de contele Mosca. Aici se intersectează cu o trăsură, care venea de la Parma și se îndrepta către Casal-Maggiore, localitate de frontieră austriacă. În trăsură călătorea Giletti. El se aruncă rapid într-o altercație cu Fabricio, în urma căreia cade ucis. Fabricio fuge în statele austriece și revine peste câteva zile la Bolonia. Sosind aici, s-a strecurat în biserica San Petronio. A aflat aici o răcoare plăcută și a exclamat:

*Nerecunoscătorul de mine, o dată mi se întâmplă să intru și eu într-o biserică și atunci doar ca să mă odihnesc, ca la cafea! Căzu în genunchi și mulțumi fierbinte Celui de sus pentru toată ocrotirea pe care i-o dăduse din clipa când avusese nenorocul să-l ucidă pe Giletti. Ceea ce-l făcea încă să se cutremure, era primejdia prin care trecuse la Casal-Maggiore, când fusese la un pas de a fi recunoscut...Câte mulțumiri îți datorez, o, Doamne! Și am putut să întârzii atâta vreme până să vin să cad la picioarele tale cu toată nimicnicia mea!*²¹

A rămas în starea de reculegere mai bine de un ceas. În acest timp a rostit de mai multe ori cei șapte psalmi de pocăință și s-a oprit la versetele care aveau asemănare cu situația lui. A insistat să obțină iertarea Domnului pentru multe lucruri: însă nu i-a trecut prin minte să numere, printre păcatele săvârșite, și planul

²⁰ Ibidem, I, p. 251.

²¹ Ibidem, I, p. 277.

de a ajunge arhiepiscop numai și numai datorită faptului că Mosca era prim-ministru și socotea că demnitatea aceasta, precum și traiul pe picior mare pe care îl presupunea, se potriveau de minune nepotului ducesei. *E adevărat că și Fabricio își dorise titlul acesta, dar fără să râvnească la el din cale-afară; se gândise să se facă arhiepiscop așa cum s-ar fi gândit să ajungă ministru sau general. Nu-i trecuse niciodată prin minte că planurile ducesei puneau în joc însuși cugetul lui. Era o trăsătură caracteristică a doctrinei religioase pe care i-o sădiseră în minte iezuiții milanezi. Această doctrină îi răpește curajul de a gândi la lucruri neobișnuite și, mai cu seamă, interzice cercetarea de sine ca pe cel mai mare dintre păcate; ceea ce este, desigur, un pas către protestantism. Astfel că, pentru a ști de care greșală te-ai făcut vinovat, trebuie să te sfătuiești cu preotul sau să cauți în lista păcatelor, așa cum se află tipărită în cărțile intitulate: Pregătire pentru Taina Pocăinței. Fabricio știa pe de rost lista păcatelor, scrisă în limba latină, fiindcă o învățase la Academia Eccleziastică din Neapole²².*

Recitind acum acea listă și ajungând la paragraful Omor, se învinui în fața lui Dumnezeu că ucisese un om ca să-și apere viața. Trecu apoi foarte repede și aproape fără să ia seama la ele, peste paragrafele privitoare la păcatul de simonie (procurarea prin mijlocirea banilor a demnităților bisericești). Dacă i-ar fi propus cineva să dea o sută de ludovici ca să ajungă prim mare vicar al arhiepiscopului Parmei, ar fi respins ideea cu indignare; dar, cu toate că nu era lipsit de inteligență și mai ales de judecată, nu-i trecuse nici o singură dată prin minte că autoritatea contelui Mosca, folosită în favoarea lui, ar fi o simonie. Iată care erau roadele educației iezuite: deprinderea de a trece, fără să le vezi, pe lângă lucruri mai limpezi ca lumina zilei²³. La aflarea unor vești bune Fabricio a intrat din nou în biserică, și a început din nou să se roage și să sărute lepezile de piatră. Ai făcut o minune, Doamne, strigă el cu lacrimi în ochi: când mi-ai văzut sufletul gata să reintre pe făgașul datoriei, m-ai mântuit! Dumnezeule bun, dacă se întâmplă într-o zi să fiu omorât, adu-ți aminte, în clipa morții mele, de starea mea sufletească de acum. Cuprins de o adevărată exaltare, Fabricio recită din nou cei șapte psalmi ai pocăinței²⁴. Apoi, înainte de a ieși, s-a dus în fața unui triumghi de fier, având laturile înțesate cu o puzderie de țepi, în care credincioșii înfingeau lumânări aprinse, ca prinos icoanei Fecioarei lui Cimabue. A comandat lumânări suficiente pentru a umple sfeșnicul. Nu a uitat

²² Ibidem, I, p. 278.

²³ Ibidem, I, pp. 278-279.

²⁴ Ibidem, I, p. 280.

autorul să precizeze că, deși costau doi bani bucata, lumânările nu erau mai groase decât o pană de găscă și mai mari de o șchioapă, subliniind astfel dorința de câștig a Bisericii. Intrând într-o cârciumă din apropierea bisericii San Petronio, l-a întâlnit pe primul valet al ducesei Sanseverina, care tocmai îl căuta. Acesta i-a înmănat trei pașapoarte pe numele lui Fabricio, care a intrat pentru a treia oară în biserică și s-a rugat Fecioarei lui Cimabue.

A scris două scrisori trimise celor dragi, prin Pepe, primul valet al mătușii sale, apoi o alta monseniorului Landriani. Această ultimă scrisoare cuprindea și o istorisire foarte exactă a luptei cu Giletti. Înduioșat, arhiepiscopul s-a dus s-o citească principelui care, curios să vadă cum va justifica Fabricio un omor atât de grav, l-a ascultat până la capăt. La Parma lumea era preocupată să vadă dacă moartea lui Giletti va provoca căderea guvernului, considerat ultra conservator, și a primului ministru, Conte Mosca. Suveranul ceruse procurorului general Rassi să considere procesul ca și cum ar fi vorba de un liberal, provocat de atitudinea dârză și de aerele de independență pe care și le dădea ducesa Sanseverina. Pe de altă parte Fabricio se amăgea că un om de rangul lui era mai presus de lege, el nedându-și seama că într-o țară în care cei sus-puși nu sunt niciodată trași la răspundere, dar că intrigile sunt totuși atotputernice, chiar și când se fac împotriva lor. La trei zile de la plecarea primului valet Fabricio a primit o scrisoare ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, adresată *excelenței-sale reverendissime monseniorului Fabricio del Dongo, prim mare vicar al eparhiei de Parma, canonic*²⁵. Era vorba despre o epistolă scrisă de arhiepiscopul Landriani, care cuprindea nouăsprezece pagini și povestea amănunțit cele petrecute la Parma după moartea lui Giletti. Constatăm că arhiepiscopul crede că o astfel de dramă poate fi trecută sub tăcere cu ajutorul a două sute de galbeni și cu dispariția pentru șase luni, din oraș, a făptuitorului. Adversarii lui Fabricio, reprezentați de doamna Raversi, din partidul liberal, se folosesc de ocazie pentru a provoca căderea contelui Mosca. Cetățenii Parmei se scandalizează de cele întâmplate, dar preocuparea lor nu înfierează păcatul, omuciderii, ci obrăznicia de a nu fi folosit în această acțiune un criminal plătit. Scrisoarea episcopului a contribuit la dezmeticirea lui Fabricio, care era ținut la curent de scrisorile mătușii sale, miloasă și de aceea nedorind să spună tot adevărul. Alături de scrisoarea episcopului el a primit, și de data aceasta, o scrisoare de la ducesa Sanseverina. A recurs la scrisoarea monseniorului

²⁵ Ibidem, I, p. 285.

Landriani, pe care a considerat-o o sursă de informare mai bună. Acesta preciza că anchetarea cazului este cuprinsă de cel mai adânc mister. Este condusă pe procurorul general Rassi, unul care și-a făcut averea înverșunându-se împotriva inculpaților. Depoziția dată de birjarul care era de față în momentul încăierării cuprindea trei variante contradictorii. Episcopul se destăinuie, cu condiția respectării tainei spovedaniei, că preotul paroh al acestuia a aflat de la soția birjarului câți bani a primit de la marchiza Raversi prin intermediul unui alt preot, care a fost suspendat de arhiepiscop. Din aceasta rezultă că clerul era corupt și aliat cu cei bogați. De asemenea, un canonic a precizat, în salonul contelui Zurla, ministrul de Interne, că socotește asasinatul lui Giletti ca și dovedit. Chemat de Landriani să arate pe ce fapte se bazează convingerea sa, acesta n-a fost capabil să argumenteze concludent punctele sale de vedere. Vedem apoi cum doi dintre muncitorii aflați afară din șanțul unde se efectuau săpăturile arheologice au strigat că *il omoară pe monsenior*, astfel încât șase din cei aflați în șanț au declarat că au auzit strigătul. Arhiepiscopul a aflat, pe căi lăturalnice, că la al cincilea interogator s-a spus că nu sunt siguri dacă au auzit acest strigăt sau doar că li s-a vorbit despre el. El menționează că a solicitat să se găsească adresele acestor martori ca să ceară preoților acestor parohii să-i facă pe oameni să înțeleagă că, pentru bani nu merită să se lase ademeniți, întrucât riscă să ajungă în iad.

Conform acuzațiilor specifice epocii, vedem cum autorul ne prezintă o Biserică implicată în ambițiile politice: *Toată povestea această nu este altceva decât o încercare de răsturnare a guvernului actual*²⁶. Condamnarea lui Fabricio del Dongo urma să provoace plecarea ducesei Sanseverina și demisia primului ministru, contele Mosca, după care partida adversă, condusă de marchiza Raversi, își va atinge visul, acela de a-l vedea înscăunat pe generalul Fabio Conti în funcția de prim ministru. Fabricio a pregătit răspunsul pentru arhiepiscop; dar, pentru a fi mai clerical, l-a transpus în latinește. În aceeași zi, el, s-a întâlnit cu Marietta și astfel toate propunerile de schimbare luate după incidentul cu Giletti au fost uitate. A început să ducă la Bolonia o viață lipsită de griji. Ușurința copilăroasă cu care se bucura de tot ceea ce umplea viața lui de acum se strecura și în scrisorile pe care le scria ducesei Sanseverina, chiar într-un chip vădit, provocând supărarea acesteia. Dar a avut grijă ca în corespondența cu ducesa să nu spună niciodată *când eram preot sau când eram om al bisericii*²⁷.

²⁶ Ibidem, I, p. 290.

²⁷ Ibidem, I, p. 294.

Experiența pe care o trăia la Bolonia l-a făcut să poată aprecia viața de cafea. A considerat-o mai vrednică pentru oameni de oarecare valoare, chiar dacă el se ducea la cafea numai pentru citirea ziarului liberal *Costituționalul*, unde era fiind complet necunoscut. Dar ambițiile deșarte nu contribuiau la fericirea lui.

Fabricio a trecut cu mare ușurință de la dragostea pentru Marietta la cea pentru Fausta, o renumită cântăreață, aflată la vremea respectivă la Bolonia. Întreținută de contele M și fixată la palatul Tanari, închiriat pentru cântăreață, aceasta l-a provocat pe Fabricio atunci când a auzit-o cântând. De asemenea l-a provocat și gândul de a-l înfrunța pe acel conte M, care în mod obișnuit era gelos pe toată lumea, dar mai ales pe Giuseppe Bossi, eroul nostru. Întrecerea aceasta face ca cei doi să recurgă la strategii asemănătoare, cum ar fi creșterea mustaților și a favoriților care-i făcea la fel de firoși. Fabricio uita astfel de cariera ecleziastică și de tot ceea ce făcuse. Confruntarea se va muta în biserica San Giovanni unde se afla și mormântul arhiepiscopului Ascanio del Dongo, străbunul lui Fabricio. Cei doi pretendenți la iubirea Fauste se vor înfrunța din priviri, pe timpul slujbei din biserică, dar fiind însoțiți de gărzi tocmite și sensibil egale, se vor despărți pașnic. Mai târziu, când Fabricio își face apariția prin fața palatului unde trăia Fausta, contele M, fiind convins că rivalul său ar fi chiar principele ereditar al Parmei, i-a organizat o farsă, ducându-l într-o lectică și cu alai pe străzile Parmei. A urmat apoi răzburarea lui Fabricio, care l-a răpit pe contele M și l-a obligat să lupte cu el în duel. Toate aceste episoade l-au convins pe Fabricio că nu îi fusese dat să cunoască dragostea.

În partea a doua a romanului, autorul ni-l prezintă pe Fabricio căutând dragostea prin împrejurimile Parmei, în timp ce cazul său era instrumentat de către procurorul general Rassi ca fiind unul politic, specific liberal. S-a anunțat apoi cazul înaintea suveranului, în vederea semnării sentinței, lucru ce a provocat supărarea ducesei Sanseverina și hotărârea ei de a abandona statele Parmei. Ea s-a prezentat în fața prințului, cerând permisiunea de a părăsi Parma, din cauza faptului că monseniorul del Dongo urma să fie condamnat la moarte sau la galere. La insistențe Ducesa a obținut o hârtie scrisă din partea prințului prin care acesta se angaja să nu semneze sentința care i se va înfățișa, făcând ca această procedură nedreaptă să nu aibă efecte în viitor. Ducesa a trimis originalul semnat de suveran arhiepiscopului, cu rugămintea să fie depus în arhivele arhiepiscopiei, iar colegii lui Fabricio, vicari și canonici, să ia cunoștință de conținutul lui. În dimineața zilei următoare, însă, prințul l-a chemat la sine pe ministrul de interne, Zurla, și i-a cerut să-l aresteze pe Fabricio, informat

fiind că s-ar putea ca aceasta să se arate din nou prin statele Parmei. La reușita acestui plan ticluit de suveran și-a adus contribuția și marchiza Raversi, șefa partidului liberal. Ea a gândit un text, imitând scrisul ducesei, pe care l-a trimis la Bolonia, invitându-l pe Fabricio să vină în apropierea Parmei. Aici a fost arestat de jandarmii trimiși de contele Zurla, ministrul de interne și apoi întemnițat în Turnul Farnese, faimoasa închisoare din Parma. Deși avusese tentative de a nu se prezenta drept preot, la îndeplinirea formalităților de la închisoare Fabricio a revendicat un tratament mai bun, datorită calității sale de prelat al sfintei Biserici romane și mare vicar al acestei eparhii. Generalul Conti, comandantul închisorii, s-a prefăcut mirat de faptul că arestatul are cătușe în incinta închisorii, încălcând regulamentul. Fabricio a făcut imediat o remarcă foarte tăioasă, numindu-l în gând „iezuit”, oarecum ipocrit, deoarece îl văzuse cu cătușele, și totuși la sfârșit s-a arătat foarte mirat de acest lucru. Momentul acesta a fost dublat și de reîntâlnirea dintre Fabricio și Clelia Conti, fata guvernatorului închisorii, la debutul dragostei dintre cei doi. După formalitățile cerute la intrarea în închisoare, Fabricio a fost dus la celula repartizată, în timp ce generalul Conti a făcut o vizită prințului suveran, informându-l despre arestarea făcută și plecând apoi cu Clelia la serata contelui Zurla. Aici Clelia a fost abordată de arhiepiscop, cu privire la răpirea lui Fabricio del Dongo de la Bolonia și aducerea lui în cetățuie. Episcopul i-a cerut Cleliei să-l informeze pe duhovnicul închisorii, don Cesare, fratele generalului Conti, despre personajul arestat, considerat fiul său adoptiv, ca să-l ia în grijă și să-i dea cartea sa de rugăciuni. De asemenea i-a dăruit propriul inel, cu scopul de a ajunge, prin don Cesare, la Fabricio del Dongo. Până la urmă, don Cesare n-a vrut să se amestece în problema ridicată de arhiepiscop și a certat-o pe Clelia pentru implicarea ei în această poveste. În timpul seratei ținute la ministrul Zurla ducesa Sanseverina este informată despre arestarea lui Fabricio, iar după întoarcerea acasă a suferit mult din cauza situației imposibile în care se afla. Prin vorbele ei autorul înfierează sistemul absolutist:

*Cumplită nechibzuință! Să vin de bunăvoie la curtea unui principe absolut!
Un tiran care își cunoaște toate victimele! Fiecare privire a lor îi pare o sfidare
la adresa puterii sale ... Nu-mi închipuim nici pe departe ce înseamnă
autoritatea unui despot, care își cunoaște din vedere toți supușii²⁸.*

²⁸ Stendhal, *Mănăstirea din Parma*, II, p. 58.

Contele Mosca îl presează pe procurorul Rassi, pentru a obține informații de la Curte și pentru a descoperi mecanismul justiției din statele absolute. Îl invită acasă prin duhovnicul său, abatele Dugnani, caracterizat de arhiepiscop drept *o minte mărginită și o ambiție nemăsurată; puține scrupule și sărăcia cea mai lucie, căci, pe deasupra, mai are și vicii*²⁹. Contele Mosca se oferă să contribuie cu bani sau cu marele ordin al Parmei: crucea ordinului San-Paolo. Surprinde faptul că Rassi preferă ordinul, întrucât îl înnobilează, acesta având origini burgheze. În privința mărturisirilor făcute de către procurorul general, aflăm că soarta lui Fabricio nu este lipsită de speranță. Pe de o parte suveranul Parmei spera să unească provinciile italienești într-un stat constituțional al Lombardiei, folosindu-se de calitățile diplomatice ale contelui Mosca pe care urma să-l răsplătească cu o moșie sau cu bani. Aceasta însă cu condiția ca despre situația lui Fabricio să nu-i vorbească niciodată-n public. Pe de altă parte, prințul se teme că s-ar putea ca Mosca să-i ceară mâna verișoarei sale, deoarece tocmai rămase văduv, iar aceasta era nemăritată. Zvonurile care circulau în Parma la timpul respectiv, un oraș mic de provincie erau unanime în a da drept sigură execuția lui Fabricio. Contrar așteptărilor ducesa Sanseverina nu s-a arătat deloc supărată, încât se zicea că nu-i pare rău după tânărul său iubit și nepot, Fabricio. Burghezii concluzionau că are o inimă de piatră. Apoi, dintr-o bunăvoință față de Fabricio, s-a despărțit de contele Mosca. Însă, făcându-și din nou apariția prin saloane, s-a observat că este gata să plece urechea la vorbele tinerilor de la curte. Atitudinea aceasta i-a făcut pe jansenisti să deplângă *deșănțarea* existentă la curtea din Parma. Mica burghezie și poporul erau revoltați de moartea apropiată a lui Fabricio, aceștia punând-o pe seama geloziei contelui Mosca. Curtea se ocupa de mult de conte, bătându-și joc de el. Ei îl considerau un îndrăgostit caraghios, dornic să renunțe la o situație strălucită de prim ministru, de necaz că fusese părăsit de o femeie care îl înșela de multă vreme cu un tânăr. Singur arhiepiscopul ghicise că demisia contelui era determinată de faptul că se simțea dezonorat, într-o țară unde urma să fie decapitat un tânăr, protejatul său, fără să i se fi cerut părerea. Desigur că la răspândirea veștii că primul ministru ar dori să demisioneze, suveranul Parmei îi solicită în scris, să rămână la minister.

Fabricio a fost dus în Turnul Farnese, nume dat după familia Farnese care a dominat Statele Parmei după constituirea ducatului de Parma și Piacenza. Alături,

²⁹ Ibidem II, p. 73.

la mică distanță, se afla palatul guvernatorului, generalul Fabio Conti, care locuia cu fiica sa Clelia. Între cei doi începe un dialog insistent, care va culmina cu îndrăgostirea dintre ei. Între temniceri Fabricio și-a câștigat simpatia și mai ales considerația de a fi băiat bun, dorind mai ales ca șefii lor să permită ca celui arestat să i se trimită bani. Având de efectuat niște lucrări, un tâmplar s-a arătat dispus să-i aducă o pasăre, iar apoi o carte de rugăciuni, din care să recite la ceasul slujbelor. Clelia s-a antrenat într-o continuă dispută imaginară de gelozie cu ducesa Sanseverina, considerându-se avantajată în fața ei, pentru motivul că poate să-l vadă pe Fabricio; însă ducesa era privilegiată în dragostea față de Fabricio. Ducesa a încercat mai multe variante prin care să-i poată expedia lui Fabricio mai multe scrisori. Acestea au fost descoperite de către agenții marchizei Raversi, care aduceau zilnic la cunoștința generalului Fabio Conti aceste încercări. Clelia era din copilărie o fanatică a liberalismului și-și făcuse această opțiune ascultându-l pe tatăl său, acesta fiind liberal mai mult din oportunism și pentru căutarea unei situații. Lucrul acesta o făcuse să disprețuiască supușenia curtenilor și să nutrească o aversiune față de căsătorie. Fabricio, închis în celulă și blocat cu un oblon de scândură ca să nu poată vedea în exterior, a recurs la mătăniile permise pentru rugăciune, care erau prevăzute cu o cruce de fier, pentru a perfora oblonul din lemn, după cincisprezece ore de osteneală. Văzând că nu poate intra în dialog cu Clelia, el a trecut la improvizarea unui fierăstrău din arcul ceasului pe care îl dințase cu ajutorul crucii de fier de la mătăni. A încercat cu acesta să taie din oblon o porțiune, lată de o palmă, ca să o poată vedea și să poată vorbi cu Clelia. A constatat că asprimea Cleliei s-a mai înmuiat, pe măsură ce sporeau greutățile ce se împotriveau legăturilor lui cu lumea exterioară. Pe de altă parte Clelia era informată că la Parma, în acele zile cernite, nimeni nu se mai îndoaia că Fabricio urma să fie executat. Ea vedea în el un erou pentru cauza libertății și își propunea să se retragă la mănăstire după execuție sau pentru tot restul vieții și să nu mai pună piciorul pe la curte. Fabricio a ajuns la concluzia că fericirea vieții lui depinde de fata generalului-guvernator. El se temea cel mai tare ca nu cumva viața lui ciudată și fermecătoare, independent de voința lui, să se curme. Viața lui fusese plină de fericire în primele două luni de temniță. În același timp generalul Conti dădea asigurări suveranului că deținutul del Dongo nu vorbește cu nimeni, ci stă tot timpul copleșit de deznădejde, sau doarme. Toată această stare de fericire era dependentă de o mare taină, care, dacă ar fi aflat-o, l-ar fi umplut de deznădejde:

se vorbea de căsătoria Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, omul cel mai bogat de la curte. Promotorul acestei căsătorii era tatăl Cleliei, generalul-gubernator al fortăreței din Parma. El se anima cu speranța de a fi succesorul contelui Mosca, după căderea în dizgrație a acestuia din cauza neplăcerilor cu ducesa Sanseverina și cu Fabricio. Generalul se plângea Cleliei că dacă nu se hotărăște să se căsătorească îi distruge cariera. Într-o izbucnire de furie el a amenințat-o că o va trimite într-o mănăstire din Parma, până când se va hotărî să-și aleagă un soț. Pe lângă ambiția politică, generalul nutrea să-și găsească și o aranjare a propriei familii cu ajutorul sprijinului financiar din partea marchizului Crescenzi. Dacă Clelia va refuza să se căsătorească cu acesta, va fi trimisă la mănăstire. În felul acesta viața lui Fabricio părea să atârne de un fir de păr, întrucât zvonul executării sale apropiate făcea din nou ocolul orașului. În primul rând Clelia era convinsă că ducesa îl iubește pe Fabricio, și de aceea inima ei era sfâșiată de gelozie. Clelia se gândea la avantajele pe care le avea asupra ei doamna ducesă, admirată de toată lumea. Ea simțea zi de zi apriga durere de a avea în inima lui Fabricio o rivală și tot mai puțin îndrăzneala să înfrunte primejdia de a-i da ocazia să mărturisească adevărul cu privire la ceea ce se întâmpla în inima lui.

Fabricio era ușuratic. La Neapole avea faima de a-și schimba iubitele cu ușurință. De când fusese admisă la curte, Clelia a aflat despre reputația tinerilor care îi ceruseră mâna, iar în comparație cu ei, Fabricio putea fi socotit cel mai ușuratic. Clelia considera că în închisoare Fabricio se plictisește, și prin urmare îi făcea curte singurei femei cu care putea vorbi. Gândul acesta o mâhnea profund. Ea nu putea să pună temei pe sinceritatea sentimentelor lui și se legăna pe culmile deznădejdiei. Știa că Fabricio înaintase departe în cariera ecleziastică. Pe această cale îl așteptau cele mai înalte onoruri. Soluția ar fi intrarea într-o mănăstire, tocmai când teama de a fi departe de cetățuie îi dicta deciziile. Într-o noapte, închisoarea a fost tulburată de o serenadă angajată de marchizul Crescenzi, dedicată generalului și fiicei sale Clelia. Aceasta reprezenta într-un fel o veste oficială a căsătoriei celor doi, chiar dacă doar în seara respectivă Clelia a declarat că acceptă, amenințată fiind de tatăl ei că o trimite la mănăstire. Purtarea fetei însemna o mare nesocotință. Ea se lega de un om pe care-l iubea cea mai frumoasă femeie de la curte, superioară ei în multe privințe. Omul acesta nu era în stare, însă, de simțăminte temeinice, pe când ea nu putea să aibă decât o singură dragoste în viață.

Într-o zi, la aproape trei luni de când Fabricio era întemnițat și lipsit de vreo legătură cu lumea din afară, Clelia a început să se preocupe de meniul întemnițatului. De fapt, ar fi vorba de o tentativă de otrăvire cu alimente de la bucătărie. La sfatul Cleliei, Fabricio n-a mai mâncat din alimentele primite, ci s-a hrănit doar cu ciocolată, pâine și apă verificate și trimise de către ea. Ocazia ivită de a trimite mâncare i-a ajutat să-și perfecționeze maniera de comunicare, inventând un alfabet care putea fi văzut mai bine. Clelia i-a trimis și antidotul otrăvii, luat din dotarea tatălui său. În plus, lui Fabricio i-a parvenit și o mare sumă de bani trimisă de contele Mosca, prin implicarea procurorului Rassi și adusă în celula lui de către gardianul său. Strășnicia supravegherii începea să slăbească. Pe lângă scrisori, Clelia îi trimitea ziarul și câteva cărți, iar camerista ei îi strecura pâinea și vinul cu ajutorul temnicerului. Prin închisoare începuse să circule o zicală cum că este de ajuns să-l privești în față pe monseniorul del Dongo, ca să-ți dea bani.

La curte, contele Mosca căuta să ațâțe setea de baronie a procurorului Rassi, concomitent cu speranța nebunească a suveranului de a ajunge rege constituțional al Lombardiei; erau mijloacele pe care Mosca le născocise pentru întârzierea morții lui Fabricio. De fapt, principele îl sfătuia pe Rassi să alterneze cincisprezece zile pline de deznădejde, cu alte cincisprezece zile pline de speranță, o metodă cu ajutorul căreia va fi înfrânt caracterul acestei femei semețe. Tot la cincisprezece zile se răspândea la Parma vestea apropiatei morți a lui Fabricio. Aceste zvonuri o cufundau pe ducesă în cea mai adâncă deznădejde. Învingându-și gelozia, provocată de curtea făcută ducesei de contele Baldi, contele Mosca, îi scria acesteia și o pune la curent cu informațiile dobândite prin râvna procurorului Rassi. Ea ar fi avut nevoie de mintea luminată a contelui Mosca, pentru a înțelege zvonurile ce se vânturau pe seama lui Fabricio; rămânea pradă gândurilor ei, datorită sărăciei minții lui Baldi, în timp ce Mosca nu mai avea posibilitatea împărtășirii speranțelor sale. Contele Mosca a obținut acordul suveranului de a adăposti, într-un castel din Lombardia, arhiva uneltirilor cu ajutorul cărora prințul din Parma nădăjduia să se proclame rege constituțional al regiunii. Dacă viața lui Fabricio ar fi fost în pericol, contele Mosca se gândea să-l înștiințeze pe suveran că va preda documentele unei mari puteri, care putea să-l distrugă cu un singur cuvânt. Pe lângă aceste numeroase motive care-l încredințau că va obține o reușită, se temea de o otrăvire, a protejatului său, speriat fiind de încercarea precedentă. Ba mai mult, într-o dimineață a intrat în

cetățuie și l-a invitat pe generalul Fabio Conti să se plimbe prietenește cu el. Apoi l-a abordat frontal și l-a amenințat că dacă va muri Fabricio, el nu va fi dispus să accepte moartea din motive de gelozie. Prin urmare l-a avertizat pe general că-l va ucide dacă Fabricio moare cumva de o boală oarecare. Ulterior, câteva zile mai târziu, procurorul general Rassi, a trimis generalului Conti o copie oficială după sentința prin care Fabricio era osândit la doisprezece ani de închisoare. După lege, aceasta s-ar fi convenit să se întâmple chiar a doua zi după întemnițare, dar lucru nemaiauzit la Parma, țara măsurilor luate într-ascuns, era faptul că justiția își îngăduia asemenea acțiuni, fără un ordin dat anume de suveran. Spre liniștea ducesei, contele a descoperit că încercarea neizbutită de asasinat prin otrăvire nu fusese decât împlinirea unei răzbunări personale.

Fabricio a fost plăcut surprins când, după o sută treizeci și cinci de zile de închisoare, duhovnicul don Cesare, fratele comandantului a venit într-o joi să-l scoată la plimbare în foșorul Turnului Farnese. Făcându-i-se rău după câteva minute, i-a obținut câte o jumătate de oră de plimbare zilnică. Pe de altă parte, în cetate răsunară mai multe serenade, permise de către guvernator pe simplul motiv că o îndatorau pe Clelia față de marchiz. Guvernatorul își dădea seama că nu există nicio apropiere între cei doi și îi era mereu frică de vreo reacție a fetei, cum ar fi fuga la mănăstire, lăsându-l dezarmat. Pe de altă parte se înspăimânta la gândul ca nu cumva fragmentele muzicale, care pătrundeau în cele mai îndepărtate celule, rezervate celor mai periculoși liberali, să nu ascundă anumite semnale. Îngrijorarea care-i venea de la muzicanți căuta să o limiteze, închizându-i la sfârșitul serenadei în sălile de sub palatul guvernatorului și ținându-i acolo până a doua zi. Decizia aceasta îl constrângea pe marchizul Crescenzi să plătească întreit muzicanților, jigniți să petreacă noaptea în închisoare. Ducea a izbutit să strecoare o scrisoare unuia dintre muzicanți, pentru a fi dată lui Fabricio. În scrisoare era deplânsă fatalitatea că de mai bine de cinci luni, de când se afla în închisoare, prietenii lui de afară n-au putut stabili vreo comunicare cu el. Scrisoarea a fost predată generalului Conti și i s-a mărturisit că un preot necunoscut a insistat să o ducă domnului del Dongo. Guvernatorul s-a simțit foarte măgulit, deoarece se temea să nu fie tras pe sfoară de ducesă. Amețit de bucurie, a arătat scrisoarea principelui. Femeia aceasta, considera principele, suferă de cinci luni. În zilele următoare voi porunci să se ridice o spânzurătoare, iar dânsa în închipuirea ei bolnavă, va crede că este sortită tânărului del Dongo.

Într-o noapte, a suta șaptezeci și treia de la întemnițare, Fabricio a descoperit semnalele luminoase pe care ducesa Sanseverina i le făcea. Prin semnalele respective Fabricio era înștiințat că în curând va fi eliberat. Vestea aceasta reînnoită, a apropiatei eliberări, l-a întristat adânc pe Fabricio. Văzut de Clelia trist, și interogat apoi, i-a răspuns că era pe punctul de a o supăra pe ducesă. Clelia l-a întrebat cum ar putea să o refuze pe ducesă, iar Fabricio i-a spus că ducesa îl vrea eliberat, dar că el nu se învoiește în ruptul capului să plece. A doua zi a primit o lungă scrisoare de la Clelia. În ea l-a informat că în nenumărate rânduri a crezut că i-a sosit ceasul din urmă. I-a mai spus că este prigonit de o ură atotputernică și că de multe ori a tremurat de spaimă ca nu cumva otrava să-i curme zilele. Prin urmare sfatul ei este de a se folosi de orice mijloc cu putință pentru a ieși din închisoare. Îl atenționează că la curte există o mulțime de personaje care, pentru a-și atinge scopul, nu s-au dat niciodată în lături de la nimic, nici chiar de la crimă. Toate uneltirile acestor oameni au fost zădărnice de iscusința contelui Mosca, iar mijlocul prin care acesta ar putea fi îndepărtat din Parma este deznădejdea ducesei, prilejuită de moartea unui tânăr deținut. Pe de altă parte prietenia dintre ei este obstrucționată de piedici de neînvins. Nu rămâne altceva de făcut decât să se salveze. La lectura scrisorii nimic nu-l face pe Fabricio să-și schimbe hotărârea. Se întreba cu privire la viața care urma să o ducă la Bolonia sau Florența, fiindcă o dată fugit din fortăreață nu i s-ar mai fi îngăduit să stea la Parma. Chiar dacă principele s-ar fi hotărât să-i redea libertatea, lucrul acesta era imposibil, deoarece Fabricio ajunsese un mijloc pentru a-l răsturna pe contele Mosca. Se întreba ce ar însemna viața lui la Parma, despărțit de Clelia, prin ura care învrăjbea cele două partide. Ar fi imposibil de regăsit apropierea de care se bucura la închisoare zilnic. A folosit prilejul de a-i cere o întâlnire. Fabricio avea, prin duhovnicul închisorii, permisiunea de a se plimba pe terasa Turnului Farnese. Se ajungea pe terasă folosind clopotnița capelei. Aici ar putea să se întâlnească, Clelia venind cu camerista, iar Fabricio cu propriul temnicer. În scrisoarea de răspuns, Fabricio îi împărtășea dorința de întâlnire și pricinile care îl îndreptățeau să nu părăsească cetățuia. La această veste, Clelia se izolase, iar semnalele luminoase transmise de Fabricio o făcură pe ducesă să-l creadă nebun. În timpul celor cinci zile dureroase pentru Fabricio, Clelia a fost și mai nefericită. S-a gândit să fugă la o mănăstire, cât mai departe de fortăreață, cu gândul ca atunci când va afla că este plecată adoratul ei poate va încerca să evadeze. A intra în mănăstire însemna să

renunțe pentru totdeauna să-l mai vadă, tocmai acum când dovedea limpede că simțămintele pe care le nutrise pentru ducesă se spulberaseră. Pentru că ce altă dovadă de dragoste ar fi putut da Fabricio, decât că după șapte luni de închisoare, se împotriva eliberării. Un om ușuratic, așa cum fusese zugrăvit de curteni, ar fi sacrificat douăzeci de femei iubite ca să poată ieși cu o zi mai devreme din temniță, și ce n-ar fi făcut un întemnițat ca să scape din închisoare, când otrava îi amenința zilnic viața. Săvârșind marea greșeală de a nu merge la mănăstire, obținând prilejul de a o rupe cu marchizul Crescenzi, Clelia n-a mai avut forța de a se împotrivi unui tânăr plăcut. Răspundea cererii de a o vedea, cu gândul că el se află expus ticăloșiilor urzite de tabăra marchizei Raversi pentru a se descotorosi de contele Mosca. A urmat pentru Clelia, altfel sfioasă și mândră, hotărârea de a-l chema la ea pe temnicer și de a-i spune că Fabricio va fi eliberat peste câteva zile, și că ducesa Sanseverina făcea demersuri stăruitoare în acest scop. Ea a mai cerut paznicului permisiunea ca Fabricio să aibă în oblonul din fereastră o deschizătură pentru a-i putea comunica prin semne veștile primite de mai multe ori pe zi de la ducesă. S-a tranșat apoi chestiunea dezertării. Clelia i-a spus lui Fabricio că speră să aibă puterea de a-l părăsi pe tatăl său ca să fugă într-o mănăstire îndepărtată, și că în felul acesta el nu se va mai opune planurilor propuse pentru a scăpa din închisoare. La discuția dintre Fabricio și temnicer s-a găsit o manieră mai simplă de a evita otrăvirea. S-a propus aducerea a mai mulți câini, care urmau să primească din mâncarea pe care dorea să o mănânce Fabricio. O nouă serenadă la Turnul Farnese îl face pe temnicer să-i spună lui Fabricio că Clelia urmează să se mărite cu marchizul Crescenzi. Pentru clarificarea acestei ambiguități, Fabricio i-a solicitat Cleliei o întâlnire în capela de marmură neagră. Ea a venit însoțită de cameristă, iar Fabricio de temnicer. La discuția dintre ei a avut loc o istorisire a relațiilor Cleliei cu bărbatul de la curte, disprețuiți de către ea, după ce a descoperit calități deosebite la un deținut. A amintit de gelozia care a măcinat-o față de Sanseverina, crezând într-o relație specială între aceasta și nepotul ei Fabricio. În această perioadă a apărut și marchizul Crescenzi, cu insistentele cereri în căsătorie, care au culminat cu hotărârea că dacă refuză oferta, generalul Conti o va trimite la mănăstire. Ea a înțeles că părăsirea fortăreței o va lipsi de posibilitatea de a se îngriji de viața deținutului. Ducesa i-a oferit lui Fabricio mijloacele unei evadări. Dar el le-a respins și a mărturisit că nu vrea să părăsească temnița, ca să nu se despartă de Clelia. Dacă ea ar fi părăsit fortăreața, ar fi putut

să se despartă de Crescenzi și să opteze pentru o mănăstire. N-a făcut-o, legându-și inima de un bărbat ușuratic, conform comportamentului de la Neapole. Nu există niciun motiv să se creadă că se va fi schimbat. Închis și singur a făcut curte singurei femei pe care putea s-o vadă. Dar, o dată eliberat și ajuns în marele oraș, înconjurat de ispitele lumii, se putea să redevină omul împrăștiat, afemeiat, în timp ce biata lui tovarășă de închisoare își va sfârși zilele într-o mănăstire. Despărțirea dintre cei doi a fost dureroasă și cu multe lacrimi. La câteva nopți de la întâlnirea celor doi, Fabricio a fost contactat de ducesă. Prin mijlocirea arhiepiscopului aceasta a câștigat de partea sa un soldat din garnizoana fortăreței, care a aruncat, cu praștia, pe geamul celei o gugulie ce conținea o scrisoare a ducesei. În ea ducesa îl informa despre hotărârea luată cu privire la fugă. Fabricio, însă, a concluzionat că, deși datorează recunoștință veșnică ducesei și contelui, nu va fugi. În celulă a primit vizita a trei judecători, care l-au informat despre moartea tatălui său, marchizul del Dongo, al doilea înalt majordom-major al regatului lombardo-venețian. La cinci zile de la prima lor întrevedere, Clelia îl informează că va veni pe înserate în capelă. Ea i-a spus că va vorbi foarte puțin. I-a cerut cuvântul de onoare că o va asculta pe ducesă și că va încerca să fugă în ziua în care aceasta va porunci și în chipul arătat, spunându-i că dacă refuză va pleca la mănăstire și n-o să-i mai vorbească niciodată. L-a rugat să-i făgăduiască, iar după mai multe insistențe a jurat. Ea a insistat spunând că dacă s-ar fi încapățânat în refuz, totul era pregătit pentru plecarea ei la mănăstire. Făcuse o făgăduință Sfintei Fecioare. În zilele următoare Clelia i-a descris lui Fabricio dificultățile cu privire la procurarea unor funii foarte lungi, pe care să se coboare din înălțimea Turnului Farnese. Frânghiile vor fi împachetate foarte strâns, nu prea groase și reduse la un volum cât mai mic. Pachetul va fi introdus în cetățuie de Clelia, după nunta surorii marchizului Crescenzi. Între timp în sânul partidului liberal s-au iscat mai multe divergențe. Unul dintre membrii activi, cavalerul Riscara, l-a informat pe principe, printr-o anonimă, că o copie a sentinței lui Fabricio fusese trimisă cu adresă oficială guvernatorului cetății. A urmat apoi reacția de supărare a principelui, exilul la propria moșie a procurorului general Rassi, acuzat de a fi expediat sentința lui Fabricio guvernatorului Conti. După câteva zile Rassi a fost rechemat, iar la audiența princiară a fost pus să jure pe Evanghelie că va păstra taina asupra celor ce aveau să discute. Suveranul a spus că nu se va simți stăpân la el acasă, atâta vreme cât del Dongo va fi în viață. A adăugat apoi că nu poate s-o

alunge pe ducesă, dar nici să-i rabde prezența: *Privirile ei mă înfruntă și nu mă lasă să trăiesc*³⁰. Procurorul a atras atenția asupra faptului că acest lucru este deosebit de greu, deoarece nu există vreo modalitate de a condamna la moarte pe un del Dongo. De asemenea au fost identificați trei martori ascunși în Piemont, care lucrau la săpături în clipa când Fabricio a fost atacat. A fost propusă varianta unei conspirații împotriva principelui, respinsă de suveran ca fiind primejdioasă. Principele a optat pentru otravă și i-a dat procurorului o păsuire de o lună. Rassi l-a informat pe contele Mosca despre pericolul în care se găsește Fabricio, iar acesta a informat-o pe ducesă. În aceeași noapte ducesa i-a trimis o scrisoare lui Fabricio după ce noaptea precedentă i se făcuse semnalul de mare primejdie.

³⁰ Ibidem, II, p. 171.